

LBRIS

We know
books

LAVINIA BETEA

PARTEA LOR DE ADEVĂR

Ediția a doua, revizuită și adăugită

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

—2024—

CUPRINS

Între <i>mica</i> și <i>marea</i> istorie	5
PARTEA ÎNTÂI – Alexandru Bârlădeanu (1911–1997)	55
1 – Nici revoluționar de profesie, nici aparatcic	57
2 – Mari improvizații politice: CC, în 1945, și CFSN, în 1989	81
3 – Comuniști și tovarăși	105
4 – Lucrețiu Pătrășcanu – moartea unui lider comunist	128
5 – Geniile politicii sunt monștri	151
6 – Sub stelele Kremlinului	173
7 – „Vulpea din Carpați”	195
8 – „Nu” lui Hrușciiov	223
9 – Tezaurul românesc de la Moscova	242
10 – Ceaușescu și partidul	259
11 – Stalin al României	278
12 – „«Scrisoarea celor șase» n-a existat materialicește...”	296
13 – Iliescu și poporul	315
PARTEA A DOUA – Ion Gheorghe Maurer (1902–2000)	341
14 – Un filozof ratat?	343
15 – Sarcini de comunist ilegalist	356

16 – Evadarea lui Dej	366
17 – Istoria privită de sus	378
18 – Gheara lungă a lui Lavrenti Beria	396
19 – Mâna dreaptă a lui Dej	411
20 – Ieșirea de sub hegemonia sovietică	429
21 – „Alegerea” lui Ceaușescu	448
22 – Vizite protocolare și vânători	465
23 – De la întâlnirile conspirative la dictatura absolută	483
24 – Viață de pensionar	503
PARTEA A TREIA – Corneliu Mănescu (1916–2000)	519
25 – Prietenii tinereții	521
26 – Urmări ale „verificărilor de partid”	550
27 – Începuturile diplomației	572
28 – „Noul curs” al politicii externe românești	590
29 – Amintiri despre Gheorghiu-Dej	608
30 – Premise ale „deceniului de aur” în politica externă românească	631
31 – Făuritorii de destin	654
32 – Drumul spre Vest	676
33 – Președinte al celei de-a XXII-a sesiuni ONU	694
34 – 1968 – vara de la București	713
35 – Ambasador la Paris	737
36 – „Scrisoarea celor șase”	771
Listă de abrevieri	793
Bibliografie	797
Index de nume	805

Partea întâi

ALEXANDRU BÂRLĂDEANU (1911–1997)

S-a născut în Basarabia, într-o familie de învățători. A absolvit Facultatea de Drept din Iași, unde a obținut și primul loc de muncă (asistent la catedra de economie politică). După cedarea Basarabiei (1940), a rămas în Uniunea Sovietică. A revenit la București în 1946. În același an, a fost primit în PCR.

Ca expert în economie format în URSS, a avut înalte responsabilități în tranziția României spre economia etatizată și planificată. A fost secretar general în Ministerul Economiei Naționale (1946–1948), ministru al Comerțului Exterior (1948–1953), vicepreședinte al Comisiei de Stat pentru Planificare (1953–1955), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1955–1968). A fost, în cadrul CAER (1955–1966), reprezentantul „politicii de independență” promovate de România în relațiile cu Uniunea Sovietică.

Membru al CC al PCR (1955–1969), a fost exclus din partid în 1989, după difuzarea „Scrisorii celor șase”, al cărei semnatar a fost. În decembrie 1989 a fost numit în CFSN, doi ani mai târziu fiind exclus din FSN. A fost președintele Senatului României și copreședinte al Adunării Constituante (1990–1992).

1

NICI REVOLUȚIONAR DE PROFESIE,
NICI APARATCIC...

Nepot de preot dintr-un sat de răzeși

Lavinia Betea: *Domnule Alexandru Bârlădeanu, cei care s-au aflat în conducerea partidelor comuniste, în prima etapă a instalării lor la putere, fac parte din ordinul mondial al „revoluționarilor de profesie”. Cum ați ajuns într-însul?*

Alexandru Bârlădeanu: Nu am fost ceea ce se cheamă revoluționar de profesie. Cunosce celebrul „catehism” al nihilistului Neceaev¹, ale cărui idei l-au influențat pe Lenin² și pe care Lenin a căutat să le aplice în partidul bolșevicilor de el creat. A adera însă la etica propusă de vestitul revoluționar din secolul al XIX-lea însemna a fi fanatic, a renunța la orice spirit critic, atât în ceea ce privește lumea din afară, cât și introspecția eului. Negând societatea înseamnă să renunți la condiția de om.

¹ *Catehismul lui Neceaev* a fost publicat în Rusia în 1871, în timpul procesului discipolilor anarhistului Neceaev. Textul, împreună cu *Scrisoarea lui Neceaev* (1836) și romanul lui Cernișevski, *Ce-i de făcut?* (1860), i-au fost lui Lenin surse de inspirație în crearea și organizarea Partidului Bolșevic și a ordinului „revoluționarilor de profesie”.

² Vladimir I. Lenin (1870–1924), revoluționar bolșevic, creatorul statului sovietic, fondator al ideologiei comuniste. A deținut funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al Republicii Socialiste Federale Sovietice Ruse (1917–1924) și de lider al organizației bolșevicilor (denumită Partidul Comunist Rus, din 1918), în anii 1903–1924.

Pentru că nu am putut accepta orbește tot ceea ce proclamă partidul, eu am intrat în partid abia în 1946, deși am fost apropiat de partid încă din anii '30. Dacă ai textul respectiv, ar fi bine să-l citezi; el ajută la înțelegerea genezei concepției leniniste asupra partidului revoluționar.

„Revoluționarul este un om predestinat”, scria Neceaev în 1869. „El nu are interese personale, treburi private, sentimente, legături particulare, el nu are nici măcar nume”¹. Care este numele dumneavoastră din certificatul de naștere?

Bârlădeanu Alexandru. Și pe tatăl meu îl chema la fel. Iar pe tatăl tatălui meu, Nicolae Bârlădeanu. Bunicul după mamă, „părintele Pavel”, iar bunica, „coana preoteasă Ana”. Dar ea nu știa carte.

În ziarele de după 1989 s-a scris că sunteți rus, evreu...

Sunt român. M-am născut la 25 ianuarie 1911, într-un târgușor, Comrat, din Basarabia. Acuma am constatat că este capitala minorităților găgăuze din Basarabia. În ceea ce-i privește pe strămoșii mei, nu pot urca mai sus de bunici. Am să vorbesc, în primul rând, de ascendența mea maternă, pentru că mama a divorțat de tata când aveam un an și am fost crescut de mama. Mama mea, Perpetua Caitas, a fost învățătoare și fiică de preot român, într-un sat de răzeși, Capaclia Răzești, cam la 50 de kilometri de Comrat. Bunicul făcuse seminarul teologic la Huși. Capaclia era un sat pur moldovenesc, iar bunicul meu, ca preot, primise din proprietatea obștii satului o bucată de pământ, o parte din vie. Bunicul a slujit la biserică în românește, pentru că în sat nu știu dacă erau unul sau doi săteni știutori de rusește, poate din timpul serviciului militar. Iar bunicul meu corespondă tot în românește cu fiicele lui, care locuiau la internatul Liceului eparhial din Chișinău, unde învățau cu litere latine. Am găsit la mama o carte poștală scrisă de bunicul meu. Cuvântul „Dumnezeu” era scris cu „d” cu sedilă, după ortografia veche.

Cu tata am avut legături mai puțin decât sporadice. Sfârșitul lui a fost nefericit. Sovieticii l-au deportat din Basarabia, în 1940². A murit în deportare, în Siberia,

¹ Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Editura Humanitas, București, 1993, pp. 119–128.

² Urmare a prevederilor secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov (1939), Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței au intrat în componența URSS. O primă măsură a

la Krasnoiarsk. În anii '80, a fost reabilitat ca victimă a represiunii staliniste. Acest lucru l-am aflat dintr-un ziar din Basarabia.

De ce apropiații vi se adresează cu apelativul rusesc Sașa?

Acasă, mama îmi spunea „Unca”, un nume pe care eu, ca mulți alți copii, mi-l inventasem pe la 3-4 ani. Am și acum prieteni din copilărie care continuă să-mi spună așa. La Liceul Internat din Iași, colegii mă strigau „Alec”. După ce-am venit din URSS în România, Maurer sau Dej, nu mai știu care a fost primul, mi-a spus Sașa. După ei, ceilalți. Niciodată înainte nu mi s-a spus Sașa. Nimeni din familie sau dintre prieteni nu-mi spune așa. Doar Ticu Dumitrescu¹ – dar, lăudat fie Domnul, el nu mi-e prieten.

V-ați născut deci în Imperiul Rus. Cum a fost copilăria în ceea ce mai târziu a fost numită „marea închisoare a popoarelor”?

Urmând locurile de muncă ale mamei, am stat în mai multe sate. Clasa I primară am făcut-o tot într-un sat moldovenesc, Gura Galbenă, unde mama era învățătoare. Era o viață foarte săracă imediat după război. În clasa a IV-a primară, am ajuns într-un târgușor, Căușanii Noi, unde locuiau mulți evrei. Tot moldovenii erau însă majoritari. Ce puteam ști eu despre 1917? Anii aceia i-am simțit ca neobișnuți doar prin întâmplările din familia noastră. Mama se recăsătorise cu alt învățător. Nici măcar n-am știut că nu este tatăl meu până când am ajuns la liceu. Atunci mama m-a avertizat că voi fi strigat la școală, după catalog, Bârlădeanu. Și că numele pe care îl purta ea aparținea bărbatului cu care se recăsătorise după despărțirea de tatăl meu.

Acest învățător, Gheorghe Pșenit se numea – nume cu rezonanță poloneză, deși era moldovean get-beget –, fusese mobilizat în armata rusă prin 1914–1915.

autorităților sovietice a fost arestarea și deportarea potențialilor dușmani ai sovietizării (personalități politice și culturale, lideri politici, exponenți ai categoriilor desemnate ca „dușmani de clasă” etc.).

¹ Constantin-Grigore (Ticu) Dumitrescu (1928–2008), om politic. Arestat în repetate rânduri și condamnat pentru „uneltire contra ordinii sociale”, a fost amnistiat în 1964. După 1989 a activat în PNȚcd, fiind senator în Parlamentul României (1992–2000), președinte al AFDPR, inițiatorul Legii deconspirării Securității și al Legii lustrației.

Întorcându-se de pe front, a intrat în mișcarea moldovenească unionistă. Prin 1917, Sfatul Țării – care era organul ales pentru conducerea Basarabiei – își organiza trupe proprii. Urmărea să aibă o armată care să se opună trupelor roșii rusești ce urmau să sovietizeze Basarabia. Și acest tată adoptiv al meu a fost comandantul trupelor moldovenești din județul Tighina (Bender). „Legiunea moldovenească pe județul Bender”, așa se numea. După unire, după 1921–1922, tatăl meu a fost numit subprefect la Tighina și noi ne-am mutat în oraș. Tânăr fiind, în acele vremuri tulburi, tatăl vitreg, pe care eu l-am simțit tată adevărat, a murit de inimă. Mama a rămas cu doi copii, eu și sora mea. S-a descurcat greu, cu ajutorul unei surori a ei, directoare la Liceul de fete din Tighina. Ce puteam simți atunci, decât că e foarte greu? Lumină electrică am văzut prima oară la 10 ani. Au fost o lume și o viață care s-au dus, și nu a rămas nimic pentru amintire, nici măcar povestit de vreun scriitor. Bunicii mei respectau cu sfințenie o tradiție a familiei: de fiecare Paști, toți copiii lor se adunau la părinți, la Capaclia. Erau cinci fiice cu soții și copiii respectivi – casa și curtea bunicilor deveneau neîncăpătoare. Dar câtă veselie și dragoste domneau între noi! E adevărat, nu veneam de peste mări și țări – cam toți locuiam în perimetrul aceluiași județ, dar nici nu veneam cu avionul sau mașina, ci cu trăsura sau căruța. Călătoria dura cam două zile, cu o înnoptare într-un sat pe traseu. Era primăvară, de-a lungul drumului întâlneam turme de oi cu miei zburdalnici. Noi, copiii, eram mândri când la deal ne dădeam jos din căruță să mai venim în ajutorul cailor care trăgeau din greu. Să-ți povestesc că am învățat să scriu nu pe caiete, ci pe niște abecedare vechi, rusești, care se găseau în magazia școlii? Scriam între rânduri. N-aveam cerneală, o făceam din niște creioane chimice pe care le strujeam și le dizolvam în apă. Culoarea violetă este în amintirea mea legată de primele litere scrise. Ce să-ți spun...? Se zice că atunci când moare un om, moare cu el o întregă lume – lumea lui, unică și irepetabilă. Și lumea copilăriei mele se va duce odată cu mine. În paranteză vreau să-ți spun că totdeauna am fost mirat cât de repede se schimbă condițiile externe, materiale, de viață, să zicem civilizația, și cât de constantă, în fața acestor schimbări, rămâne natura umană. Pe timpul lui Cezar, nu erau telefoane, TV, aviație etc., dar cât de identice sunt

sentimentele ce animă oamenii de azi, la fel ca și pe cei de atunci. Probabil, de aceea rămâne eternă literatura.

Ce educație ați primit în această situație deosebită a Basarabiei, revenită în 1918 la patria-mamă?

În 1921, am intrat la Liceul de băieți din Tighina. La 15 ani, am dat examen de bursă și m-am mutat la Liceul Internat din Iași, un vechi vis de-al meu. Țin minte că, în timpul examenului, nu aveam unde sta și am dormit pe o bancă în gară, la Iași. După bacalaureat, pe care l-am dat în 1928, nu aveam resurse să urmez cursurile universitare; de aceea, timp de aproape doi ani, am fost funcționar la Revizoratul școlar al județului Tighina. Abia după aceea m-am înscris la Politehnica din București. Am reușit la examenul de admitere cu calificativul „excepțional”, mi s-a dat și o mică bursă. În acest timp, guvernul Iorga, venit la putere, nu a plătit un timp destul de îndelungat salariile cadrelor didactice, și atunci biata mama nu a mai putut să mă ajute cu nimic. Avea ea nevoie de ajutor. Am încercat să-mi găsesc de lucru în București, chiar ca ajutor de corector de noapte la un ziar. Nu am găsit nimic și atunci m-am întors la Tighina. Nu era chiar atât de simplu în perioada interbelică, deși, astăzi, perioada începe să fie fals prezentată drept un timp când în România curgeau râuri de lapte și miere, la îndemâna tuturor.

La Tighina părea mai ușor de trăit decât la București?

Eram, într-un fel, acasă. Aveam cunoscuți, colegi. Am devenit, din nou, funcționar la Revizoratul școlar, dădeam și meditații, așa încât o duceam satisfăcător.

În 1933, m-am înscris la Universitatea din Iași, la Facultatea de Drept, unde mă aștrăgea catedra de economie politică. În 1937, profesorul Gheorghe Zane¹ m-a luat ca asistent al său la această catedră, unde am funcționat până în 1940, când am rămas în Basarabia, adică în URSS.

¹ Gheorghe Zane (1897–1978), economist și istoric al gândirii economice românești, membru titular al Academiei Române (din 1974).

Mișcarea de stânga de la Iași

Din nepot de preot român ați devenit comunist!

Eu sunt, prin data nașterii și prin perioada în care am trăit, un cetățean al secolului XX. Fie că am participat, fie că am fost martor, fie că am fost victima zguduirilor acestui secol.

Un secol singular în istorie, marcat prin două revoluții și două războaie mondiale...

Copil fiind, am suferit inconștient din cauza împrejurărilor și efectelor Primului Război Mondial, a Revoluției Bolșevice care a avut loc, a ieșirii Basarabiei din compoziția Imperiului Rus și a revenirii ei la țara-mamă, România. Am fost martorul ascensiunii fascismului, care s-a născut după Primul Război Mondial, și am fost acaparator de lupta politică și socială ce a avut loc în anii după Primul Război Mondial. Iar după aceea, absorbit de vârtejul celui de-Al Doilea Război Mondial... am aderat la stânga. În România antebelică, mai ales în perioada de creștere a fascismului, erau mari șanse să pierzi totul fiind de stânga, mai ales fiind comunist.

De ce să aderi atunci la comunism?

Sigur, poate că este o predispoziție naturală, știi eu?! Niște gene din naștere care te împing să fii, cu predilecție, de partea celor nedreptățiți. Eu însă îmi explic evoluția mea și prin influența câtorva factori exteriori. În primul rând, trăind la Tighina, la vârsta de 10 ani am învățat rusește și am crescut sub influența literaturii ruse, a literaturii clasice, care, după cum se știe, cu excepția lui Dostoievski, era toată democratică. Intelighenția vechii Rusii era toată împotriva țarismului, pentru democrație, pentru apărarea celor slabi și așa mai departe. Tolstoi, Turgheniev erau impregnați de spirit umanist și de dorința de a clădi o lume pe principii mai echilibrate. Apoi a fost sentimentul care te îndeamnă să pui în slujba dreptății tot ce ai, tot ce ești. Mi-aduc aminte de o frază a profesorului Ralea¹, de la Iași, pe care nu știu dacă a scris-o undeva: „În societatea

¹ Mihai Ralea (1896–1964), eseist, sociolog, om politic. În politică a intrat prin adieciunea la PNȚ. La sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial s-a implicat activ în

noastră”, asta va fi fost în 1927, „sunt trei categorii de nedreptăți: femeile, evreii și muncitorii”. Consideram că avea dreptate.

Ce teorii politice ale vremii v-au marcat, social-democrația fiind reprezentată de mai multe curente?

Cum am spus, întâi am venit în contact cu beletristica rusă. De literatura marxistă am dat mai târziu, pe la 18–19 ani. Până atunci, fiind elev la Liceul internat din Iași, mă aflam direct sub influența spiritului *Vieții Românești*. Era un spirit profund democratic.

Ați avut contact direct cu membrii redacției?

În clasa a V-a de liceu m-am dus la Ibrăileanu¹ acasă cu o traducere ce o făcusem din limba rusă. Doream s-o public la *Viața Românească*. M-a primit nevastă-sa, pentru că ziua Ibrăileanu dormea. Nu mi-am văzut traducerea publicată și n-am primit niciun răspuns. Asta era prin 1925. În 1975-'76 însă, mă aflam la Iași, în căutarea urmelor lui Constantin Stere². Ducându-mă la Biblioteca Universitară, unde lucra un fost coleg de-al meu – care publicase vreo patru volume din corespondența lui Ibrăileanu –, acesta mi-a spus că, atunci când a căutat prin hârtiile marelui critic, a găsit într-o ladă și traducerea mea. Nu arunca deci nimic și după 50 de ani s-a găsit și această traducere pe care o făcusem când eram aproape copil. Mai trebuie spus că, în copilărie, la urechile mele ajungea des numele lui Stere, care se bucura de o mare autoritate în rândul moldovenilor din Basarabia și mai ales în rândul partizanilor Unirii. Stere a avut o viață foarte zbuciumată, de revoluționar deportat în

sovietizarea României. A fost, printre altele, membru al Academiei Române, deputat în MAN (1948–1952), ambasador la Washington, reprezentant al României la UNESCO.

¹ Garabet Ibrăileanu (1871–1936), critic și istoric literar. A fost teoretician și promotor al curentului poporanist, profesor la Universitatea din Iași și principal redactor al revistei *Viața Românească* (1906–1930).

² Constantin Stere (1865–1936), om politic, publicist. Originar din Basarabia, a fost deportat în Siberia pentru propagarea narodnicismului. A fost președinte al Sfatului Țării din Chișinău și fondator al revistei *Viața Românească* (1906). Fondator al PSDMR.

Siberia, încă de pe când era elev. În timpul Primului Război Mondial, întregul grup de la *Viața Românească*, în frunte cu Ibrăileanu și cu D.D. Pătrășcanu¹ – tatăl lui Lucrețiu Pătrășcanu² –, se afla sub influența lui Stere, care, în primul rând din adversitate față de țarism și din dorința de eliberare a Basarabiei, a adoptat o poziție filogermană. Se aflau sub influența lui încă din 1893–1894, de atunci Stere era conducătorul. Când, în 1902–1903, Stere a trecut la liberali, la invitația lui Ionel Brătianu³, tot grupul l-a urmat. Din cauza urii față de țarism și din dragoste pentru Basarabia, pe care o voia întoarsă României, Stere a pledat pentru intrarea României în război împotriva Rusiei. Dar politica țării era alta; după terminarea războiului, el a stat fugit un an prin Elveția. D.D. Pătrășcanu, care l-a urmat pe Stere și în Partidul Liberal, și în poziția filogermană, s-a compromis politicește și el a avut mult de suferit. Și, ca să vezi cum e politica!, Stere, care era prea de stânga, nu a fost agreat de Maniu⁴. Maniu a fost cel care l-a scos din viața publică, organizându-i o manifestație dușmănoasă a generalilor pe motiv că Stere fusese filogerman. Sora mamei îl cunoștea bine și de la ea am aflat de destinul lui tragic. El a murit în 1936, iar profesorul D.D. Pătrășcanu a fost și el scos de pe scena politică foarte curând după terminarea războiului din 1914–1918.

¹ Dumitru D. Pătrășcanu (1872–1937), prozator, profesor de istorie și cunoscut autor de manuale de istorie în perioada interbelică. A fost deputat în Parlamentul României ca membru al Partidului Conservator.

² Lucrețiu Pătrășcanu (1900–1954), avocat, doctor în drept și științe economice. Membru fondator al PCdR (1921), folosit ca avocat în apărarea comuniștilor. Ministru al Justiției (1944–1948). Victimă a celui mai lung proces politic din istoria comunismului mondial, a fost condamnat la moarte și executat (1954), fiind „reabilitat” ulterior (1968).

³ Ion I.C. (Ionel) Brătianu (1864–1927), om politic. A avut un rol important în formarea statului național unitar român (1918–1919). A fost președinte al PNL (1909–1927), prim-ministru (1909–1911, 1914–1919, 1922–1927) și, în repetate rânduri, ministru de Externe, al Apărării Naționale și de Interne (calitate în care a condus reprimarea în forță a Răscoalei din 1907).

⁴ Iuliu Maniu (1873–1953), avocat, om politic. A fost președinte al Partidului Național Român din Transilvania (1919–1926) și al PNȚ (1926–1933, 1937–1947), prim-ministru (1928–1930, 1932–1933). A decedat în închisoare.

Fiului său, Lucrețiu Pătrășcanu, îi plăcea să-l citeze, între prieteni, pe generalul Rădescu¹ în ceea ce spusese acesta despre omul politic: Când cineva e hotărât a face politică, trebuie să se deprindă să înghită, în fiecare zi, câte-o șopârlă vie!

Alt adevăr în legătură cu această activitate tipică omului: politica e un lucru crâncen, dar nu se poate fără ea. Pe mine pot spune că m-a nenorocit, căci mi-a deturnat viața de la ceea ce credeam că este vocația mea.

De ce n-ați ocolit-o?

Am evoluat spre formele de acțiune politică, deși acțiunea politică nu mă atrăgea. Mă atrăgea mai mult lectura, mai mult analiza politică și economică. *Capitalul* lui Marx² nu l-am citit decât destul de târziu. La început, am cunoscut doar referințe. Literatura marxistă – cea originală, nu cea a epigonilor – te impresiona prin logica și rigurozitatea ei. Cu asta m-a cucerit, deși, cum spuneam, am aderat la poziția politică de stânga mai mult împins de motive sentimentale decât raționale. Dar, treptat-treptat, aceste sentimente s-au încuibat în mine și m-au obligat să iau o atitudine politică practică. După aceea, când am devenit student, am asistat la scene de oroare din partea legionarilor, împotriva evreilor și democraților. Așa am devenit nu membru de partid, ci om cu convingeri de stânga și antifascist. Pretutindeni în lume, această atitudine a intelectualilor, în acea perioadă, a fost evaluată pozitiv. Ulterior, la noi, această activitate a fost considerată vechime de partid.³

¹ Nicolae Rădescu (1874–1953), general. Președinte al Consiliului de Miniștri (decembrie 1944 – februarie 1945).

² *Capitalul. Critică a economiei politice* de Karl Marx este un tratat de referință în economie politică. Primul volum a apărut în 1867, iar celelalte două, după moartea autorului, prin grija prietenului său, Friedrich Engels. Lucrarea este o analiză critică a modului de producție în societățile capitaliste.

³ În 1965, Nicolae Ceaușescu a decis ca tuturor celor care activaseră în formațiuni politice patronate sau influențate de comuniști și avuseseră atitudini antinaziste sau ajutaseră membri ai PCdR aflat în ilegalitate să li se acorde vechime de ilegaliști în Partidul Comunist.

La ce acțiuni politice ați luat parte în perioada de ilegalitate a Partidului Comunist?

N-am fost membru de partid în ilegalitate. De fapt, viața de partid era altfel de cum a fost imaginată de urmași, în urma literaturii propagandistice, înflorită după 1944. În perioada interbelică nu erau înscrieri, carnete de partid, cotizații sau ședințe. Nimic din aceste lucruri. De obicei, erau câțiva oameni care constituiau o celulă și care atrăgeau pe alții, cam în acest fel: „Nu vrei să vii la celulă să discutăm cutare sau cutare lucru?” Și, dacă erai predispus spre atitudine de stânga, uneori acceptai, deși știai că intri pe o pantă periculoasă din punct de vedere al intereselor personale. Eu eram asistent universitar și știam ce riscuri de a pierde totul aveam, începând cu cariera universitară și terminând cu posibilitatea de a fi arestat. O serie de colegi de ai mei și-au pierdut tinerețea în închisoare. Am fost marxist din studenție, dar membru de partid n-am fost. E adevărat că mi se cunoșteau convingerile și manifestările și de aceea am făcut servicii și am primit sarcini din partea partidului comunist, pe vremea când eram student la Iași. Am fost un „simpatizant”, după terminologia de atunci.

Ce fel de sarcini?

De exemplu, am ținut în podul casei unui coleg, cu acordul respectivului, o mică tipografie clandestină. De vreo două ori am pus manifeste în pupitrele colegilor din sălile de curs, am participat la lupta antifascistă. Eram atașat de comuniști, dar nu acceptam unele din ideile lor, pe care le socoteam absurde sau incorecte. Nu-mi plăcea, de exemplu, când își prezentau partidul ca organizație cu priză la mase. Mi se părea o mistificare a opiniei publice. La fel, nu puteam accepta ideea că Basarabia nu este teritoriu românesc. În primul an de studenție, la Iași, prin 1933, am frecventat organizația tineretului țărănist. Ideile lor îmi erau cunoscute de la profesorul meu, Zane. Când însă am văzut ce a făcut guvernul țărănist cu muncitorii, în 1933, la Grivița¹, nu m-am mai dus la ședințele organizației de tineret a PNT din Iași.

¹ Greva muncitorilor feroviari de la Atelierele CFR Grivița din februarie 1933 este apreciată de istoriografia comunistă drept un ilustrativ conflict al „luptei de clasă”. Urmare a ciocnirilor dintre greviști și forțele de ordine, au fost ucise șapte persoane. Conflictul s-a soldat cu sute de arestări și zeci de condamnări la închisoare.